

صورت‌های سه گانه دعا برای غیر

افضل اعمال در ماه مبارک رمضان، یکی تلاوت کلام الهی است که از مصدر وحی برای ابنای بشر نازل شده است و دیگری دعا و راز و نیاز کردن با خداوند و درخواست کردن از او است؛ چه دعای مأثور باشد و چه دعای غیر مأثور. این دو عمل از افضل اعمال در ماه مبارک رمضان است.

اعوذ بالله من الشیطان الرجیم؛ بسم الله الرحمن الرحیم؛ و الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله الطیبین الطاهرین و لعنة الله علی اعدائهم اجمعین.
بسم الله الرحمن الرحیم؛ اللهم صلّ علی محمد و آل محمد و اسمع یدائی إذا نادیتک و اسمع دُعائی إذا دَعَوْتُک و اقبل علیّ إذا ناجیتک فقد هَرَبْتُ إلیک و وَقَفْتُ بَینَ یدَیک.

افضل اعمال در ماه مبارک رمضان، یکی تلاوت کلام الهی است که از مصدر وحی برای ابنای بشر نازل شده است و دیگری دعا و راز و نیاز کردن با خداوند و درخواست کردن از او است؛ چه دعای مأثور باشد و چه دعای غیر مأثور. این دو عمل از افضل اعمال در ماه مبارک رمضان است. بحث ما در جلسه گذشته درباره روش‌های دعا بود که معصومین در دعا‌های مأثوره به ما آموخته‌اند. از پیغمبر اکرم نقل کردم که آنچه را که برای خود می‌خواهید، همان را برای غیر هم بخواهید. در آخر جلسه گذشته به مناسبت بحث، وارد بحث تقدّم و تأخّر نسبت به دعا برای غیر شدم و گفتم در دعا برای غیر سه حالت تصویر کرده‌اند.

صور سه گانه دعا برای غیر

صورت اوّل این بود که حاجتی را برای خودش بخواهد و همان را برای غیر هم بخواهد و بین خودش و دیگری فرقی هم در دعا نگذارد. گفتیم که این کار مانعی ندارد. البته در غیر از غفران، باید دیگری را مقدّم کرد، اما در غفران همیشه خودم مقدّم هستم. آیات قرآن هم همین را مطرح کرده بود. این تصویر اوّل بود.

صورت دوم این است که غیر را بر خودم مقدّم بدارم و اصلاً حاجت خودم را ذکر نکنم و فقط از خدا حاجت او را بخواهم. چرا این کار را می‌کنم؟ جهتش این است که از معصومین به ما رسیده است که اگر شما از خدا حاجتی را برای غیر بخواهید، خداوند چندین برابر به شما عنایت می‌کند. پس انگیزه من از این‌که غیر را بر خودم مقدّم می‌دارم و خودم را حذف می‌کنم، این است که می‌خواهم چندین برابر نصیبم شود. این همان چیزی است که من از آن به «؛سوداگری» تعبیر کردم.

در این مورد جلسه گذشته یک روایت خواندم، این جلسه هم یک روایت می‌خوانم. روایت از پیغمبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) است که فرمود: «؛مَا مِنْ عَبْدٍ دَعَا لِلْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ إِلَّا رَدَّ اللَّهُ عَلَيْهِ مِثْلَ الَّذِي دَعَا لَهُمْ مِنْ كُلِّ مُؤْمِنٍ وَ مُؤْمِنَةٍ مَضَى مِنْ أَوَّلِ الدَّهْرِ أَوْ هُوَ آتٍ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ». یعنی هیچ بنده‌ای نیست که برای مرد یا زن مؤمنی دعا کند، مگر این که خداوند از جانب هر مرد و زن مؤمنی که در گذشته بوده است یا در آینده تا روز قیامت می‌آید، مانند آنچه را که دعا کرده است به او باز می‌گرداند. چنین کسی انگیزه‌اش از حذف خود در دعا این است که نمی‌خواهد چند برابر دعای تضمین شده را رها کند.

ایثار در دعا

اما صورت سوم که گفتم بالاتر از همه است، «؛ایثار در دعا» است. شاید این تعبیر را ننشیده باشید؛ «؛ایثار در دعا» یعنی فقط برای غیر بخواهم و هیچ نظری به خود نداشته باشم. برای این که مطلب روشن شود، مثالی می‌زنم. ما در روابط اجتماعی‌مان این‌طور هستیم که وقتی به یک شخص خاصی شدیداً علاقه‌مند می‌شویم و بعد می‌فهمیم که مریض شده، می‌گوییم خدایا از عمر من بکاه و به عمر او بیافزا! در این دعا چیزی برای خود نمی‌خواهیم، بلکه از خود مایه می‌گذاریم. یک‌وقت می‌گویی خدایا بر عمر او بیافزا، بعد هم می‌دانی هر سالی که به عمر او اضافه شود، طبق روایات چند برابر به عمر خودت

اضافه می‌شود! این همان سوداگری است. اما در این مثال می‌گوییم از عمر من بکاه و به عمر او بیافزا. معنایش این است که در اینجا هیچ نظری نسبت به خودم ندارم و به دنبال سوداگری و جلب منفعتی به خودم نیستم؛ بلکه برای او می‌خواهم، اما نه برای این که چیزی نصیب من شود. چه بسا خود طرف نسبت به دیگری به همین حاجت نیازمندتر هم باشد، ولی با این حال هیچ نظری به خودش ندارد. این نوع خاصی از دعا است که از آن به «ایثار در دعا» تعبیر می‌کنیم.

در ذیل آیه شریفه «وَيُؤْتِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ، روایتی از امام صادق (علیه السلام) داریم که حضرت فرمود: «هُمْ الْبَرَّةُ بِالْإِخْوَانِ فِي حَالِ الْعُسْرِ وَالْيُسْرِ الْمُؤْتِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ». آن‌ها کسانی هستند که چه در حال عُسْر و چه در حال یُسْر به برادرهایشان نیکی می‌کنند. بالاترین نیکی هم دعا کردن در حق غیر است؛ با این که خودش محتاج و بلکه احوج به دعا است، ولی برای خود نمی‌خواهد و نظری هم به خود ندارد.

ایثار، بالاترین مرتبه ایمان

ما در باب ایثار تعابیر جالبی می‌بینیم! این تعبیر از علی (علیه السلام) است که: «الْإِثَارُ أَحْسَنُ الْإِحْسَانِ»؛ ایثار بالاترین احسان و نیکویی است. «وَأَعْلَى مَرَاتِبِ الْإِيمَانِ». ایثار بلندمرتبه‌ترین درجه ایمان است. دو تصویر قبل هم با ایمان رابطه برقرار کرده‌اند، ولی اینجا می‌فرماید این که انسان در تقدیم غیر در دعا چنین حالتی داشته باشد، از بالاترین مراتب ایمان است. احسانی بالاتر از این نیست و مرتبه ایمانی بالاتر از این نیست.

لذا آیه شریفه هم راجع به علی (علیه السلام) و زهرا (سلام الله علیها) است که می‌فرماید: «وَيُؤْتِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ». پس در باب دعا نسبت به غیر داشتیم که آنچه برای خودت می‌خواهی، برای دیگران هم بخواه؛ بعد به نحوه خواستن و بعد هم به مقدم داشتن غیر بر خود رسیدیم. تا اینجا همین‌طور سلسله‌وار بحث کردم و گام به گام پیش آمدم.

دو تذکر

اما اینجا دو تا تذکر دهم؛ تذکر اول: مثالی که زدم برای توضیح دادن مفهوم ایثار در دعا بود. اما آن‌گونه دعا کردن ناشی از دیدگاه محدود من و شما است. ما به خاطر شدت علاقه و از روی ایثار در دعا می‌گوییم خدایا از عمر من بکاه و به عمر او بیافزا؛ اما این دیدگاه نسبت به خداوند ناقص است. چون این دیدگاه مادی است که بر روی روح هم اثر گذاشته است. گویا خدا نمی‌تواند به عمر او بیفزاید بدون این که از من بکاهد! خداوند می‌تواند عمر او را اضافه کند و از عمر من هم کم نکند. درست است که این نحو دعا کردن «ایثار در دعا» است، اما از نظر دیدگاه و بینش الهی ناقص است. این کاشف از دیدگاه ناقص من نسبت به خدا است. این تذکر را دادم که آن‌هایی که اهل دقت هستند، یک وقت اشتباه نکنند.

تذکر دوم: منافاتی ندارد که ایثار در دعا باشد و اثر دعای بر غیر نیز بر دعای من مترتب شود. این یک بحث دیگر است. من وقتی دارم برای غیر دعا می‌کنم، «بینی و بین الله» هیچ نظری به اثر مترتب بر دعا برای غیر ندارم؛ چون معنای ایثار در دعا همین است که انسان هیچ نظری به خودش نداشته باشد و فقط و فقط حاجت او را از خدا بخواهد. اما این حالت منافاتی ندارد با این که خدا آن اثر را به من بدهد. این مطلب دقیق‌تری بود. گرچه من برای این که چیزی نصیب خودم شود برای او دعا نکردم، اما این منافات ندارد با این که خدا اثر دعا برای غیر را بر دعای من مترتب کرده و به من عنایت فرماید.

آثار ایثار در دعا

حالا من یک روایت می‌خوانم. در روایتی است که حماد از اصحاب امام صادق (علیه السلام) می‌گوید: «قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ (علیه السلام) أَشْعَلُ تَقْسِي بِالْذُّعَاءِ لِإِخْوَانِي وَ لِأَهْلِ الْوَلَايَةِ فَمَا تَرَى فِي ذَلِكَ»؛ به حضرت عرض کردم من خودم را به دعا برای برادرانم و پیروان اهل بیت مشغول می‌کنم؛ کارم این است که برای آن‌ها دعا می‌کنم و هیچ نظری به خودم ندارم. شما درباره روش من چه می‌فرمایید؟

حضرت ابتدا در جواب فرمودند: «إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَسْتَجِيبُ دُعَاءَ غَائِبٍ لِغَائِبٍ»؛ خداوند دعای شخصی را که دارد پشت سر دیگری دعا می‌کند، مستجاب می‌کند. بعد هم فرمودند: «وَمَنْ دَعَا لِلْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ لِأَهْلِ مَوَدَّتِنَا رَدَّ اللَّهُ عَلَيْهِ مِنْ آدَمَ إِلَى أَنْ تَقُومَ السَّاعَةُ لِكُلِّ مُؤْمِنٍ حَسَنَةٌ». هر کس برای مردان و زنان مؤمن و برای دوستداران ما دعا کند، خداوند از زمان آدم تا قیامت به ازای هر مؤمن ثوابی به او عنایت می‌کند. در اینجا بحث حاجت مطرح نبود؛ نمی‌فرماید خدا حاجات را بر طرف می‌کند؛ چون من که تا قیامت نیستم و از زمان آدم هم نبوده‌ام. به همین دلیل تعبیر به «حسنه» می‌کند.

دعا برای غیر بدون درخواست غیر

من می‌خواهم بحثم را در این ارتباط بیاورم که اولاً، در دعا‌های مأثوره ما آمده است که انسان آنچه را که برای خود می‌خواهد، برای غیر هم بخواهد. ثانیاً، خواستن برای غیر هم سه صورت دارد؛ اول، دیگری را بر خودم مقدم کنم. دوم، اصلاً حاجت خودم را مطرح نکنم، اما با این نیت که معادل آنچه را که خواستم به من بدهند. سوم، ایثار در دعا داشته باشم. این‌ها روش‌های دعا کردن نسبت به غیر است.

در باب دعا تقسیمات دیگری نیز هست که تحت عنوان «؛دعای به غیر، بدون درخواست او» قرار می‌گیرد. یعنی طرف نیامده است به من بگوید که آقا من گرفتارم من را دعا کن؛ بلکه من بدون آن‌که او درخواست کند، دعایش می‌کنم. در این زمینه روایاتی هم بود که بیان می‌کرد بدون این که کسی درخواست کند، دیگران را دعا کنید. لذا در آیات قرآن و بسیاری از ادعیه مأثوره، به صورت کلی دعا می‌کنند و از عبارت «؛مؤمنین و مؤمنات» استفاده می‌کنند که کلی است و جنبه‌های شخصی در آن مطرح نیست.

منبع: پایگاه اطلاع رسانی آیه‌الله العظمی حاج آقا مجتبی تهرانی